

HULPTROEPEN

UIT

HARLINGEN NAAR ZWEDEN

GEZONDEN IN

1 6 0 9.

Jan III., Koning van Zweden geworden in 1569, nam ten vrouwe Catharina, dochter van Sigismund Augustus, Koning van Polen. Uit dit huwelijk sproot een zoon, Sigismund.

Deze Sigismund werd in 1587 door de Polakken tot hunnen Koning verkozen; hij was toen slechts 21 jaren oud. Zie E. van Meteren, *Historiën der Nederlanden en haar naburen oorlogen tot het jaar 1612*. Amsterdam 1663, fol. 246.

Bij den dood zijns vaders, in 1591, erfde hij tevens de kroon van Zweden, en werd in 1594 als zoodanig in dat rijk gehuldigd (van Meteren, fol. 560, recto kol. b).

Hij bleef nogtans in Polen zijn verblijf houden, wilde van daar uit de Zweden regeren, en in dat Protestant-sche land, met behulp van Jezuïten, de R. C. religie weder invoeren.

Dit echter mishagde de Zweedsche Rijksstenden, en had ten gevolge, dat deze in 1595 des Konings oom, Karel, tot Stadhouder aanstelden, altijd behoudens ge-

hoorzaamheid aan den Koning, edoch tevens met vele waarborgen tegen Poolschen invloed in de Zweedsche regeringszaken.

Kwalijk was dit een en ander aan Sigismund naar den zin, en hij beproefde in 1598 eenen gewapenden togt van Polen naar Zweden, om daar zijn gezag te herstellen. Zijne Polen stonden hem daarin bij.

De uitkomst was hem echter niet gunstig, en hij zag zich binnen weinige weken gedrongen tot het sluiten van een verdrag, op den 28. September 1598, waarbij zijn oom Karel Stadhouder in Zweden bleef. Sigismund kwam ook dit verdrag niet na, keerde ter sluiks naar Polen terug, in stede van zich naar Stokholm te begeven, en gaf alzoo aanleiding, dat in 1600 de Zweedsche Stenden hem van de kroon vervallen verklaarden. (Van Meteren, fol. 393, 394.) Vervolgens boden zij die aan zijnen oom den Stadhouder Karel aan, maar het liep tot 1608 eer deze zulks eindelijk aannam, en den 25. Maart van dat jaar, onder den naam van Karel IX., openlijk als Koning van Zweden werd gekroond. (Van Meteren, fol. 560, vergelijk Bor, *Historie der Nederlandsche oorlogen. Amsterdam* 1684, IV, 687, waar de dag van krooning evenwel blijkbaar verkeerd op 25 May 1600 wordt opgegeven.)

Zoo als natuurlijk, de Polen bleven de aanspraken van hunnen Koning Sigismund op het Zweedsche rijk voorstaan, en weigerden Karel den IX. als Koning van dien staat te erkennen.

De Zweedsche Rijks-Raden beantwoordden deze weigering, op den 17. October 1608, met een uitvoerig vertoog ter hunner regtvaardiging, in den vorm van eenen brief aan de Polen, welk merkwaardig stuk in zijn geheel bij van Meteren, *Historie*, fol. 560, is te vinden.

Inmiddels had Karel IX. reeds vroeger, als Stadhouder, aan de vreemde Staten, en daaronder aan onze Ver-

eenigde Provinciën, van het voorgevallene berigt gegeven, en was onder anderen ook met die Provinciën in tractaat en vriendschap getreden, zoo als van Meteren (fol. 394 verso) verhaalt.

Uit den aard der zaak, en bij de vele handelsbetrekkingen, die reeds toen tusschen Zweden en Nederland bestonden, was het dus geenszins onwaarschijnlijk, en dat de nieuwe Koning Karel, die eenen aanval van de zijde der Polen te duchten had, zich daartegen ook door vreemde hulp had getracht te versterken, en dat hij die hulp vooral in Nederland had gezocht. Daarbij komt, dat zijn regt steunde op gelijksoortige grondslagen als de afzweering van Philips II., korte jaren vroeger, in 1581, door ons gedaan, en dat onze republiek, door het den 9. April 1609 te Antwerpen geteekend twaalfjarig bestand met Spanje, de handen van die zijde ruim had. Bovendien lag Karels tegenstander, Sigismund van Polen, onder verdenking van met Spanje verbonden te zijn of te zijn geweest, om, na het herwinnen van Zweden, eerst de Oostzee, en dan onze republiek, gezamenderhand te bedwingen. Zie van Meteren, fol. 394 verso, en Bor, IV, 687, kolom 1. De Vereenigde Nederlanden hadden dus groot belang daarbij, dat Karel IX. de Zweedsche kroon mogt behouden.

Onze geschiedschrijvers zwijgen niet te min allen, *zoo ver mij bekend*, van eenigen bijstand, die, kort na de krooning van Karel IX., aan hem in het jaar 1609 door onze republiek zou zijn verleend.

En evenwel heb ik van zoodanige hulp, hem, uit ons Friesland, toegezonden, dezer dagen eenige sporen ontdekt in de besluiten van de Gedeputeerde Staten van dat en het volgende jaar, die ik thans wensch mede te deelen; in de hoop, dat zulks tot verdere opsporing aanleiding moge geven.

Men vindt dan in het journaal van Gedeputeerde Staten van 1609 en 1610 de navolgende resolutiën, waarbij zij opgemerkt, dat in Friesland toen nog de *oude* stijl werd opgevolgd:

Dingsdag den 6. Juny 1609.

Nihil actum, uitgenomen dat de Magistrât van Harlingen belast is, om de Luitenant Nicolaes Andreas, met 160 tonnen en 40 deliën te versien, om daarmede de paerden van water en krebber te versorgen gedurende de reis nae Sweden.

Saturdag den 10. Juny 1609.

Geadviseert wesende op de missive van de Magistrât van Harlingen, beroerende het crygsvolk, sullende gaen nae Sweden, onder 't beleid van Nicolaes Andriessse en Jan de Witte, is geresolveert, dat men de voorschreven Magistrât sal antwoorden, dat men haer auctoriseert om 't crygsvolk van den voorschreven Nicolaes op 't nieuw wederom te provianderen volgens de ordre daerop gegeven, en by contrarie windt 't selve te continueren soo lange sy de reise sullen kunnen volbrengen, en onder-tusschen ordre te stellen dat 't volk te sloop gehouden worde. Maer belangende 't volck van Jan de Witte, *dewyl deselve bestellinge heeft van Syn Majesteit van Sweden*, en daerom sorgen moet voor 't overbrengen van 't selve crygsvolk, dat men mits dien daerinne niet en can treden, dogh goedt vindt, evenverre hy de schippers contentement kan geven voor de vracht, dat sy hem mede met schepen accommoderen.

Maendag den 12 Juny 1609.

Is geresolveert dat men, volgens 't schryven van den Raedt van State, de Magistrât van Harlingen sal aucto-

riseren om de soldaten van de Hopman Pekel, sullende gaen nae Sweden, te versien met schepen en proviande, volgende den voet die men gevolgt heeft in 't overschepen van Nicolaes Andries volk.

Maendagh den 10. July 1609.

Nae overlesinge van de brieven by de Hoogh Mog. Heren Staten Generâl, geschreven in faveur van de Ritmeesteren de Witte en Pekel, van dato den 15. July s. n., is geresolveert dat men om de voorschreven Ritmeesteren te accommoderen, aen de Magistrât van Harlingen sal schryven, ten einde dat sy deselve en hunne onderhebbende soldaten voor de tyt van acht dagen met bier, broodt en kees willen versien, volgens de voet die men gehouden heeft in 't overbrengen van 't crygsvolck van Nicolaes Andriessen, en by contrarie windt 't selve van acht dagen tot acht dagen continueren, ter tyt sy de reise sullen kunnen voornemen.

Dito nae noen.

Nader geadviseert wesende op de oversendinge van de ruiters by de Ritmeesters Witte en Pekel aengenomen, is geresolveert, dat men de schippers, indien sy tot Nycaes niet betaelt en werden, voor de vracht sal goedt seggen, en daervan mede de Magistrât adverteren, en deselve voorts auctoriseren om by advys van den Luitenant Pekel tot betalinge van de schulden by denselven Pekel opgeleght, uit te keeren de summa van, even verre de sake daermede geholpen kan worden, en anders niet.

Dingsdagh den 30. Janvy 1610.

Is binnen gestaen Coenraedt Bienvinckhausen, en gevraegt wesende off hy enige kennisse hadde van 't devoir bij Feicke Joosten cum socio gedaen binnen Stokholm in Zweden, om te hebben betalinge van de scheeps-

vrachten by denzelfven verdient, in 't overbrengen van het crygsvolk van de Ritmeester Jan de Witte, heeft voor antwoordt gegeven van jae, en verklaert, dat de voorschreven Feicke cum socio geen betalinge van den Koningh van Zweden hadde kunnen verwerven, wat moeite deselve daerom ook aangewendt heeft, seggende voor reden van wetenschap, dat hy ten selven tyde daer mede praesent geweest is, en sulks vast alles door gesien heeft.

Meer heb ik over deze expeditie in de resolutiën van Gedeputeerde Staten niet gevonden.

Er blijkt nu uit, dat er aan den Koning van Zweden, Karel den IX., in den zomer van 1609, in twee bezendingen, de eerste onder bevel van Nicolaas Andriesse, de tweede onder dat van de Ritmeesteren Jan de Witte en Pekel, ruiters en paarden, van Harlingen uit, zijn toegezonden en in Zweden aangekomen.

Waarschijnlijk was de haven van Harlingen, als de meest noordelijke, en dus de minst lange reis vorderende (iets hetgeen bovenal voor de paarden van belang was), tot punt van vertrek uitgekozen geworden.

Uit de verschillende financieele wijze van behandeling is op te maken, dat de eerste bezending, in Junij of Julij, onder Nicolaas Andriesse, voor rekening en in dienst was van de Republiek, en de tweede, in Julij of Augustus, onder Jan de Witte en Pekel, voor rekening en in dienst van den Koning van Zweden zelf, doch tevens, dat deze laatste expeditie goedkeuring en medewerking genoot van de republiek.

Nu doen zich echter eenige zoo geschiedkundige als genealogische vragen op:

1. Waren dit de *eenigste* troepen die in dat jaar, hetzij uit Harlingen of van elders uit de Republiek naar Zweden werden gezonden?

2. Welke was de onmiddelijke aanleiding van die bezendingen? Was er *vroeger* werkelijk (zoo als van Meteren, fol. 394, zegt) een tractaat met Karel IX. van Zweden gesloten, en zoo ja, van welken tijd en inhoud? Was er *nu* in 1609 door Zweden aanvraag om hulp en om verlof tot werving op eigen Zweedsche commissie gedaan geworden enz.?
3. Blevden die troepen kort of lang in Zweden, en wanneer en hoe keerden ze terug?
4. Welke waren in Zweden hunne verrigtingen?
5. Welke reden kan er voor zijn, dat onze geschiedschrijvers (*immers de mij bekende*) dezen togt stilzwijgend voorbijgaan?
6. Was de Ritmeester Jan de Witte van het oude Dordrechtsche geslacht, waartoe later het beroemde broederpaar Cornelis en Jan de Witt behoorden? In Ferwerda's *Adellijk en aanzienlijk wapenboek*, *Leeuwarden* 1763, 2de stuk, in de genealogie van dat geslacht de Witt, zocht ik hem te vergeefs onder de velen, die daar in den voornaam Jan droegen.
7. Is die Jan de Witte in het vaderland teruggekeerd, of is hij soms in den eenmaal aangenomen Zweedsch koninklijken dienst gebleven?
8. Stond tot hem ook in geslachtsbetrekking die Nicolaas de Witte, die dertig jaren later in het aan Zweden grenzende Denemarken Kapitein ter zee was, en die alstoen, in 1641, door Tromp en de With (de Admiralen), aan het Collegie ter Admiraliteit te Amsterdam, tot Kapitein of Luitenant werd aanbevolen, en die later als scheepsbevelhebber bij ons voorkomt, zoo als de Jonge, in zijn *Nederlands zee-wezen*, I, 554, nota †, vermeldt? Of was deze Nicolaas soms de zelfde, die als zoon van eenen Johan de With, en geboren 6 December 1621, † ongehuwd

in 1650, voorkomt bij Ferwerda, geneal. de Witt, 12de generatie?

Hij kon dan uit Holland eerst in Deensche zeedienst zijn gegaan, en later teruggekeerd. Maar dit komt met den aangegeven leeftijd, volgens welken deze laatste Nicolaas de With in 1641 nog slechts 20 jaren oud was, niet wel uit.

9. Stonden tot dien Ritmeester Jan de Witte ook in geslachtsbetrekking de gebroeders Cornelis en Jan de With, die in het begin der 18de eeuw in Denemarken, waar hunne ouders woonden, geboren, zich sedert in Nederland vestigden, en waarvan de tweede, Jan, na eervollen zeedienst bij de O. I. Compagnie, in Friesland huwde, en daar de stamvader werd van het in ons gewest nog bloeiend geslacht de With? Zie *Stamboek van den Frieschen adel. Leeuwarden 1846*, I, p. 413 seqq., en II, 286.
10. Was de Ritmeester of Luitenant Pekel een zoon van dien Johannes Pekel, op wien, in een, in 1590 uitgegeven, Latijnsch boekje van den Sneeker Rector Johan Adams (aanwezig ter Koninklijke Bibliotheek te 's Hage), een lofdicht voorkomt, waarin hij als krijgsaanvoerder wordt geroemd, of was het ook soms die Johannes Pekel zelf?

Aldus opgemaakt 5—7 Februarij 1854, voorgedragen in de vergadering van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, op Donderdag den 9. Februarij 1854, en aan het Bestuur des Genootschaps, ten fine van nader onderzoek door de daartoe uitgenoodigde Commissie, de heeren Medeleden Knoop, Dirks en Mazel, ingediend door
 Het Medelid des Genootschaps,
 (get.) Mr. W. W. BUMA,
 Raadsheer in het Hof van Friesland.